

W maju 2023 roku będzie świętował swój siedemdziesiąty jubileusz. Jeszcze nie wie, gdzie go spędzi. Ale zawsze się uśmiecha, kiedy składam mu życzenia urodzinowe, że może tam... w Antarktyce?

Fotografie dostępne na płycie CD.

Ryszard Knoll

WŁADYSŁAW ŁYSAKOWSKI – ZAPOMNIANY UCZESTNIK PIERWSZEJ POLSKIEJ WYPRAWY POLARNEJ W LATACH 1932–33

Władysław (Tadeusz Adam) Łysakowski (ur. 07.03.1906 r. we Lwowie, zm. 18.11.1988 w Jeleniej Górze) – geofizyk, meteorolog, energetyk, uczestnik pierwszej polskiej naukowej wyprawy polarnej w rejonie Arktyki (na Wyspie Niedźwiedziej).

Był synem Władysława Stanisława Łysakowskiego (1872–1936)⁴ - urzędnika Kolei Państwowej we Lwowie, z zamiłowania poety oraz Władysławy z domu Kiełbusiewicz (1881–?). Uczył się w Szkole Ludowej im. Cesarzowej Elżbiety we Lwowie (1912–1916), w Państwowym III Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego we Lwowie (1916–1924)⁵. Studiował geofizykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem Henryka Arctowskiego (1871–1958) – profesora geofizyki i meteorologii UJK, światowej sławy polarnika⁶.

Latem 1931 r. Łysakowski dołączył do badaczy w stacji meteorologicznej i botanicznej na zboczu Pożyżewskiej – szczytu w paśmie Czarnohory (wys.

---

⁴ Władysław Stanisław Łysakowski (1872-36) publikował swoje wiersze w kolejnych tomach wydawanych własnym sumptem pod wspólnym tytułem: „Region ducha : poezje”: tom 1 (1922 r.): Cz. 1, Harfa ; cz. 2, Sonety ; cz. 3, Safona, tom 2 (1922 r.): Cz. 4, Szkice Egiptu. Cz. 5, Księga miłości. Cz. 6, Potęga Amona ; Dodatek Muzyczny "Regionu Ducha" : trzy luźne melodyjki i pięć piosenek na śpiew i fortepian, tom 3 (1927 r.): Cz. 7, Heksalogi. Cz. 8, Don Rikardo ; Drugi dodatek muzyczny "Regionu Ducha", tom 4 (1935 r.): Cz. 9, iversa. Cz. 10, Tajemnica. Cz. 11, Apologii (wg www.worldcat.org). Pisane były w języku polskim, ale w gwarze lwowskiej, więc miały ograniczone grono czytelników, a po wojnie zostały zapomniane. W 2018 r. przypomniał o nim Leszek Zinkow w opracowaniu „Starożytny Egipt w poezji polskiej - od Biernata z Lublina do Macieja Zembatego” opublikowanym przez Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

⁵ wg dokumentów z archiwum rodzinnego Władysława Łysakowskiego

⁶ Henryk Bronisław Arctowski (1871-1958) - profesor geofizyki i meteorologii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, polski uczestnik pierwszej międzynarodowej ekspedycji naukowej na Antarktydę na statku Belgica, w czasie której doszło do pierwszego w historii zimowania na Antarktyce. Organizator drugiej ekspedycji, do której jednak nie doszło. Jeden z organizatorów polskiej wyprawy na Wyspę Niedźwiedzią - urażony krytyką co do sposobu organizacji zrezygnował z uczestnictwa w ekspedycji.

1822 m n.p.m.) – obecnie w granicach Ukrainy⁷. Razem z Edwardem Stenzem (1897-1956) i Eugenią Stenzową sprawdzał wyniki poprzednich obserwacji meteorologicznych. Rezultatem była wspólna publikacja w 1932 r.: „Pomiary promieniowania słonecznego w Czarnohorze w lecie 1931 r.”⁸.

Podjął pracę meteorologa na lotnisku we Lwowie. Tam otrzymał informację o rekrutacji uczestników pierwszej polskiej wyprawy polarnej na Wyspę Niedźwiedzią, planowanej przez Państwowy Instytut Meteorologiczny (PIM) w Warszawie już od 1930 r. (po otrzymaniu apelu od Międzynarodowego Komitetu Meteorologicznego). Został wyłoniony spośród 200 kandydatów. Zdecydowało o tym zarówno kierunkowe wykształcenie z zakresu geofizyki, nabyte doświadczenia z badań meteorologicznych, a także opinia prof. Arctowskiego. Światowy kryzys gospodarczy wymusił znaczne oszczędności w planowanych kosztach wyprawy. Ostatecznie cały budżet wyprawy wyniósł ok. 30 tys. zł. W jej głównej części – rocznym pobycie na wyspie (05.08.1932 – 18.08.1933) – uczestniczyły tylko trzy osoby: Władysław Łysakowski, Czesław Centkiewicz (1904–1996) oraz Stanisław Siedlecki (1912–2002), a doszło do niej tylko dzięki rezygnacji uczestników z wynagrodzenia i ich zgodzie na spartańskie warunki pobytu⁹. W trakcie wyprawy przeprowadzano codzienne liczne pomiary. Zgromadzone dane zostały opracowane i wydane w kraju w formie zeszytów: pierwszy objął obserwacje meteorologiczne¹⁰, drugi na temat magnetyzmu Ziemi¹¹,

---

⁷ Stacja meteorologiczna i botaniczna znajdowała się na połoninie bocznego grzbietu. Badania naukowe rozpoczęte w roku 1899 skupiały się na przystosowaniu roślin górskich dla celów gospodarczych, udoskonaleniu metod wypasu owiec oraz eksperymentach z zastosowaniem sztucznych nawozów. Podczas I wojny światowej stacja została poważnie zniszczona, a jej odbudowę zajęli się polscy naukowcy. Ponowne otwarcie nastąpiło w 1923 roku, a stacja stała się Połoninowym Oddziałem Stacji Botaniczno-Rolniczej we Lwowie. Dostarczyła ona polskim badaczom dużych możliwości poznawczych fauny Czarnohory, co zaowocowało wieloma nowymi odkryciami botanicznymi (wg pl.wikipedia.org)

⁸ Stenz E., Łysakowski W. 1932, Pomiary promieniowania słonecznego w Czarnohorze w lecie 1931 r., *Wiad. Met. i Hydr.*, nr 3-4 oraz Dworak T. Z., Rymarowicz L., 1992, Obserwacje meteorologiczne Stacji Botaniczno-Rolniczej na Połoninie Pożyżewskiej, *Przegląd Geofizyczny*, z.1-2, 87-92.

⁹ Wyprawa została szczegółowo opisana: * w książce Czesława Centkiewicza „Wyspa Mgieł i Wichrów” – pierwsze wydanie z 1934 r., wielokrotnie wznawiane, * w jednym z rozdziałów książki Stanisława Siedleckiego „Wśród polarnych pustyń Svalbardu” (1935), a także w opracowaniach: * Köhler Piotr, 2013. Pierwsza polska wyprawa polarna. // *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 58(4): 43-59, * „Pierwsza polska wyprawa polarna” Jan Szupryczyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN, 87-100 Toruń, *Przegląd Geograficzny* 2013, 85, 1, s. 123–130, * Köhler Piotr, 2014. Osiemdziesięciolecie polskiej wyprawy na Wyspę Niedźwiedzią. // *Biuletyn Polarny* 17-18: 62-66, Köhler Piotr, 2014. Z Legionowa na Wyspę Niedźwiedzią. I polska wyprawa polarna 1932-1933. // *Rocznik Legionowski* 7: 30-38, i innych.

¹⁰ J. Lugeon, C. Centkiewicz, W. Łysakowski, Wyniki spostrzeżeń polskiej wyprawy Roku Polarne-go 1932/33 na Wyspie Niedźwiedziej. Résultats des observations de l'expédition polonaise de

trzeci, dotyczący trzasków atmosferycznych (gwałtownych zmian pola elektrycznego na powierzchni Ziemi)¹² oraz czwarty na temat zorzy¹³ zawierały tylko obserwacje i rysunki, a analizy odłożono na później, ale z powodów finansowych już ich nie opracowano. Podobnie jak planowanego zeszytu piątego na temat chmur oraz szóstego, który miał zawierać rozprawy. Mimo to rezultaty były imponujące. Wykorzystał je między innymi prof. Jean F. Lugeon (1898–1976) – główny organizator wyprawy, wicedyrektor PIM – w swoich publikacjach naukowych na temat: wpływu zaćmienia słońca na radiotrzaski, korekt czasów wschodów i zachodów słońca (tabele zmrokowe), przewidywania pogody i znaczenia dla niej elektryczności atmosferycznej, magnetyzmu ziemi. Oprócz prac naukowych uczestnicy publikowali opisy przebiegu ekspedycji, uświadamiające społeczeństwu wymierne korzyści z badań, zwłaszcza dla prognozowania pogody, np.: 'Polska ekspedycja polarna' Centkiewicza¹⁴, 'Stacja magnetyczna na Wyspie Niedźwiedziej' Łysakowskiego¹⁵, 'Trzech z Wyspy Niedźwiedziej' Siedleckiego¹⁶. W dniu 13.09.1933 r. Minister Komunikacji Michał Butkiewicz (1886–1974) udekorował uczestników wyprawy Krzyżami Zasługi.

Po wyprawie Łysakowski powrócił do obserwacji meteorologicznych na lotnisku we Lwowie. Jako „znakomitego instrumentalistę” docenił go Władysław Midowicz (1907–1993) – kierownik Obserwatorium Astronomiczno-Meteorologicznego im. Marszałka J. Piłsudskiego na Popie Iwanie w Czarnoho-

---

l'Année Polaire 1932/33 à l'île des Ours. Zesz. I. Fascicule I. Meteorologia. Météorologie. Państwowy Instytut Meteorologiczny, Warszawa 1936, ss. VII + 88 + tabl. 1–5.

¹¹ J. Lugeon, C. Centkiewicz, W. Łysakowski, Wyniki spostrzeżeń polskiej wyprawy Roku Polarne-go 1932/33 na Wyspie Niedźwiedziej. Résultats des observations de l'expédition polonaise de l'Année Polaire 1932/33 à l'île des Ours. Zesz. II. Fascicule II. Magnetyzm ziemski. Magnétisme terrestre. Erdmagnetismus. Państwowy Instytut Meteorologiczny, Warszawa 1936, ss. 73 + plansze 33 + III.

¹² J. Lugeon, C. Centkiewicz, W. Łysakowski, Wyniki spostrzeżeń polskiej wyprawy Roku Polarne-go 1932/33 na Wyspie Niedźwiedziej. Résultats des observations de l'expédition polonaise de l'Année Polaire 1932/33 à l'île des Ours. Zesz. III. Fascicule III. Trzaski atmosferyczne. Parasites atmosphériques. Państwowy Instytut Meteorologiczny, Warszawa 1936, ss. 18 + plansze 21 + III.

¹³ J. Lugeon, C. Centkiewicz, W. Łysakowski, Wyniki spostrzeżeń polskiej wyprawy Roku Polarne-go 1932/33 na Wyspie Niedźwiedziej. Résultats des observations de l'expédition polonaise de l'Année Polaire 1932/33 à l'île des Ours. Zesz. IV. Fascicule IV. Zorza polarna. Aurores polaires. Państwowy Instytut Meteorologiczny, Warszawa 1936, ss. 21 + plansze 15.

¹⁴ C. J. Centkiewicz, Polska ekspedycja polarna. „Przegląd Techniczny” 1934 t. 73 nr 17 s. 551–556.

¹⁵ W. Łysakowski, Stacja magnetyczna na Wyspie Niedźwiedziej. „Wiadomości Meteorologiczne i Hydrograficzne” 1935 t. 15 nr 4–6 s. 87–88.

¹⁶ S. Siedlecki, Trzech z Wyspy Niedźwiedziej. Uczestnik polskiej ekspedycji polarnej, Krakowianin, p. Stanisław Siedlecki opisuje czytelnikom „I. K. C.” swe prace i przeżycia. „Ilustrowany Kurjer Codzienny” 1933 R. XXIV nr 40 (Kraków, 9 II 1933 r.) s. 5.

rze w Karpatach Wschodnich (2022 m n.p.m.) (obecnie w Ukrainie)¹⁷. Dlatego właśnie jego poprosił o zastępstwo w kierowaniu Obserwatorium podczas swojego urlopu w lipcu 1939 r.¹⁸, jak się okazało na krótko przed wybuchem wojny i zajęciem Obserwatorium przez Rosjan.

Po wybuchu wojny wraz z częścią rodziny przeniósł się ze Lwowa do rodziny zamieszkałej w Warszawie. Działał w konspiracji, ale nie zachowały się informacje o tym okresie. Jednak faktem jest, że liczni członkowie rodziny brali czynny udział w Powstaniu Warszawskim (Łysakowscy: Kamila, Krystyna, Stanisław, Andrzej, Ryszard, Feliks, Henryk, Antoni, Tadeusz). Uciekł z transportu wywożącego mieszkańców Warszawy po stłumionym powstaniu i ukrywał się u rodziny w Krakowie .

Po wojnie został skierowany, aby przejąć od Niemców obserwatorium na Śnieżce¹⁹. Traf chciał, że oczekując w Legnicy na pociąg do Jeleniej Góry spotkał Centkiewicza, wówczas dyrektora technicznego energetyki dolnośląskiej. W trakcie nocnej Polaków rozmowy został przekonany, że dla zniszczonej Polski energetyka jest ważniejsza, a meteorologia może poczekać. Obserwatorium przejął, ale wkrótce podjął pracę w laboratorium przy Zakładzie Energetycznym w Jeleniej Górze. Szybko opanował techniczne zagadnienia, zgromadził i przeszkolił zespół współpracowników. Cieszył się ich szacunkiem. Doceniali go za wiedzę, śmiałość i ofiarność w rozwiązywaniu problemów oraz szkoleniu młodych kadr. Jego powojenne dokonania zostały docenione przyznaniem Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski (25.08.1967 r.) oraz medalu z okazji 40-lecia jeleniogórskiej energetyki (1985 r.).

Na Górnym Śląsku poznał krajanekę, przyszłą żonę Janinę (z domu Janota, ur. 15.09.1915 we Lwowie, zm. 24.07.1957 r. w Jeleniej Górze)². Przedwcześnie owdowiały sam wychowywał córkę Ewę - obecnie Pogorzelec - urodzoną 27.11.1951 r. i wciąż mieszkającą w Jeleniej Górze.

---

¹⁷ Na szczycie Popa Iwana staraniem rządu Rzeczypospolitej zbudowano w latach 1936–1938 Obserwatorium Astronomiczno-Meteorologiczne nazwane później potocznie „Białym Słoniem”. Na pięciu piętrach obserwatorium znajdowały się czterdzieści trzy pomieszczenia wyposażone w nowoczesną radiostację i instrumenty meteorologiczne. W wieży z miedzianą kopułą umieszczono astrograf z lunetą i szukaczem. Jego kierownikiem do 18 września 1939 był geograf i meteorolog oraz działacz turystyczny Władysław Midowicz (1907-1993), który ewakuując się na Węgry po agresji ZSRR na Polskę zabrał ze sobą najcenniejsze elementy wyposażenia obserwatorium.

¹⁸ Wg niepublikowanego listu Władysława Midowicza z 1991 r. do dra Leszka Rymarowicza (ur. 1963) – autora publikacji na temat obserwatorium na Popie Iwanie (fragment udostępniony przez L. Rymarowicza)

¹⁹ „Osobiste wrażenie i odczucie z przed 40-u lat Józefa Bańskiego” – wspomnienia spisane przez współpracownika W. Łysakowskiego – kopia z archiwum rodzinnego Władysława Łysakowskiego

Był skromny, nie gonił za rozgłosem, więc został zapomniany – wciąż część osób uważa, że zginął w czasie wojny²⁰. Jego dawni towarzysze byli znani dzięki kolejnym wyprawom oraz wydawanym książkom. On nie uczestniczył nawet w uroczystościach 50-lecia polskich badań polarnych. Chociaż właśnie z tej okazji w 1983 r. lokalna gazeta zamieściła artykuł o jego dokonaniach. Odmówił wówczas udzielenia wywiadu tłumacząc się złym stanem zdrowia - miał wówczas 78 lat. Cztery lata później zmarł.

Niewiele już osób pamięta, że dzięki jego młodzieńczym obserwacjom wyróżniono 28-dniowy cykl występowania burz magnetycznych i innych zakłóceń meteorologicznych, co pozwoliło na dokładniejsze prognozowanie pogody dla statków pływających na morzach Dalekiej Północy.

W. Łysakowski - 1983 r. (archiwum rodzinne)

---

²⁰ Poseł Maria Nowak, Wypowiedzi na posiedzeniach Sejmu, Posiedzenie nr 21 w dniu 11-09-2012 (1. dzień obrad)